

Ганущак Т. В.

кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри економіки та фінансів підприємства Державного торговельно-економічного університету, Київ, Україна, t.ganuschak@knute.edu.ua
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-7391-3308>

**ЛЮДИНОЦЕНТРИЗМ ТА ЕКОЛОГІЗАЦІЯ ВИРОБНИЦТВА
ЯК ОСНОВНІ ЕЛЕМЕНТИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ
ПІДПРИЄМСТВА**

Анотація. У статті розкрито теоретико-методологічні та практичні аспекти забезпечення економічної безпеки підприємства, котра впливає на динаміку національної економіки загалом. Наведено підходи сучасних економістів, а також авторський підхід до цього явища. Показано чинники впливу на економічну безпеку підприємства. Запропоновано розширити принципи її забезпечення, додавши людиноцентризм на підприємстві та екологізацію виробництва. Дотримання цих принципів дасть можливість чіткіше усвідомлювати процес стійкого розвитку підприємства. Вони можуть бути доповненими з урахуванням змін екзогенної та ендогенної політики підприємства, мінливих умов, галузевої специфіки, політики держави. Продемонстровано практичні приклади необхідності екологізації виробничої діяльності підприємства та людиноцентризму. Сформовано структурно-логічну схему забезпечення економічної безпеки підприємства.

Ключові слова: економічна безпека, підприємство, загроза, види, принципи, забезпечення, структурно-логічна схема.

Рис. 1. Табл. 3. Літ. 20.

Tetiana Ganushchak

Ph. D. (Economics), Associate Professor, State University of Trade and Economics, Kyiv, Ukraine, t.ganuschak@knute.edu.ua
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-7391-3308>

**HUMAN CENTERING AND ECOLOGIZATION OF PRODUCTION
AS THE MAIN ELEMENTS OF ENSURING THE ECONOMIC SECURITY
OF THE ENTERPRISE**

Abstract. The article reveals the theoretical, methodological and practical aspects of ensuring the economic security of the enterprise, which affects the dynamics of the national economy in general. The purpose of the study is a scientific and practical assessment of the theoretical foundations of economic security of the enterprise. The methodological basis is general scientific methods, namely: logical generalization, dialectical, tabular, graphic, synthesis, induction, deduction. The information base was, in particular, scientific professional articles, materials of dissertation studies, Internet sources, etc. The approaches of modern economists, as well as the author's approach to this phenomenon, are presented. Factors affecting the economic security of the enterprise are shown. It is proposed to expand the principles of its provision by adding people-centeredness at the enterprise and greening of production. Adherence to these principles will make it possible to more clearly understand the process of sustainable development of the enterprise. They can be supplemented taking into account changes in the exogenous and endogenous

policies of the enterprise, changing conditions, industry specifics and state policy. Practical examples of the necessity of greening the enterprise's production activity and people-centeredness are demonstrated. A structural and logical scheme for ensuring the economic security of the enterprise has been formed.

Key words: economic security, enterprise, threat, types, principles, support, structural and logical scheme.

JEL classification: M21.

Проблема забезпечення економічної безпеки підприємства щороку набуває дедалі більшої ваги, хоча наразі відсутній єдиний понятійно-категоріальний апарат щодо її визначення та відповідних загроз.

Економічна безпека підприємства істотно впливає на динаміку національної економіки загалом. Проблема зміцнення та розвитку сучасної фінансово-економічної політики України постійно актуалізується через низку соціально-економічних факторів, характерних для теперішньої ситуації невизначеності, котра охопила не тільки нашу країну, а й увесь світ. Найгірше в ній – це неможливість здійснити навіть тактичне прогнозування стабільності не лише окремого підприємства, а й усієї національної економіки. Більшість підприємств перебувають у стані економічного шоку. В сучасних умовах вони змушені виробляти менше продукції, тому що попит істотно скоротився, багато договорів із закордонними партнерами розірвані. Населення споживає менше товарів імпульсивного призначення, вкладає менші кошти на депозити, не має змоги сплачувати кредити та іпотеку.

Питання економічної безпеки підприємства досліджували: В. Г. Алькема, Е. В. Ареф'єва, І. В. Больботенко, Д. В. Дячков, М. О. Іващенко, А. В. Кацовець, Л. О. Корчевська, Л. С. Козак, В. В. Крутов, Г. В. Ситник, М. Б. Тумар, К. С. Фень, І. В. Черниш, Є. Ю. Чирва, Л. М. Худолій, О. Ю. Чорна, Л. Г. Шемаєва [1–16] та ін.

Мета статті – науково-практична оцінка теоретичних засад економічної безпеки підприємства.

Методичну основу становлять загальнонаукові методи, а саме: логічного узагальнення, діалектичний, табличний, графічний, синтезу, індукції, дедукції. Інформаційною базою були, зокрема, наукові фахові статті, матеріали дисертаційних досліджень, інтернет-джерела тощо.

Економічна безпека підприємства є похідною від загальнішого поняття “безпека”, що означає “володіти ситуацією” [11, с. 19]

Для повнішого розуміння визначення економічної безпеки підприємства дослідимо погляди вчених-економістів (табл. 1). Наведені підходи дають можливість усвідомити різне бачення проблеми забезпечення економічної безпеки підприємства.

Г. В. Ситник аналізує соціально-економічну ситуацію в Україні, щоб оцінити вплив процесу реалізації економічної безпеки підприємства на Національну стратегію безпеки України [9]. Тобто такий підхід відображає вплив соціальної та економічної ситуації в країні на економічну безпеку підприємства і, навпаки, розвиток окремого підприємства позначається на національній безпеці країни.

Підходи до визначення поняття “економічна безпека підприємства”

Автори	Підхід
В. В. Крутов [8, с. 50]	Стан захищеності від негативного впливу зовнішніх та внутрішніх загроз, дестабілізуючих факторів, за якого забезпечується стійка реалізація основних комерційних інтересів і цілей статутної діяльності підприємства
Е. В. Ареф'єва, Е. Ю. Литовченко [2, с. 96]	Захищеність від негативного впливу зовнішніх та внутрішніх загроз діяльності підприємства
Л. Г. Шемаєва [16, с. 32]	Узгодженість інтересів підприємств, котрі взаємодіють, урахування позицій усіх зацікавлених сторін, запобігання конфліктній розбіжності їхніх інтересів
М. Б. Тумар, О. С. Шнипко [10, с. 14]	Забезпечення економічної стійкості підприємства, здатності до виживання в складних конкурентних умовах ринкової економіки
Г. А. Іващенко, О. Ф. Ярошенко [4, с. 130]	Ефективність використання ресурсів, виробничої системи, економічного розвитку
В. Г. Алькема [1, с. 9]	Стан захищеності інтересів, прав, ресурсів та інших матеріальних і нематеріальних об'єктів, які є цінністю для суб'єктів економічної безпеки підприємства, від внутрішніх та зовнішніх загроз
Л. С. Козак, О. В. Федорук [6, с. 72]	Стан найефективнішого використання економічних ресурсів для запобігання загрозам і забезпечення стабільного функціонування мікроекономічної системи
Л. О. Корчевська [7, с. 44]	Складна система, що взаємодіє із зовнішнім середовищем і перебуває у постійному розвитку за допомогою інтерактивного методу системного аналізу
І. В. Більботенко [3, с. 152]	Пошук оптимальних управлінських рішень, спрямованих на зниження податкового зобов'язання в межах закону
Авторський підхід	Процес розвитку підприємства за наявності виробничих ресурсів, достатньої структури активів та капіталу, який забезпечується на всіх стадіях виробничо-господарської діяльності, з урахуванням зовнішніх і внутрішніх загроз та чинників, що негативно впливають на захищеність його потенціалу

Складено автором.

Автори по-різному виокремлюють складові економічної безпеки підприємства (табл. 2). Відповідно до наведеної таблиці можна побачити, що вчені-економісти дотримуються різних точок зору щодо її складових.

Підтримання економічної безпеки підприємства на належному рівні неможливе без уникнення загроз та формування небезпечного стану.

Для повнішого розуміння процесу забезпечення економічної безпеки підприємства в умовах невизначеності наведемо її принципи (табл. 3).

Наявні принципи забезпечення економічної безпеки підприємства [12], доцільно розширити, додавши людиноцентризм і дотримання екологізації виробництва. На думку автора, працівники підприємства є головним елементом його ресурсного потенціалу, що приводить у дію всі інші ресурси.

Таблиця 2

Підходи вчених-економістів до складових економічної безпеки підприємства

	Чирва Є. Ю.	Нестеренко О. М.	Худолій Л. М.	Кацовець А. В.	Шацька З. Я.	Горбань М. Г.	Пашнюк Л. О.	Чорна О. Ю.
Фінансова	+	+	+	+	+	+	+	+
Правова	+	+	+					
Кадрова	+	+	+					
Інформаційна	+	+	+					
Техніко-технологічна	+	+	+					+
Екологічна	+	+				+	+	+
Політико-правова				+	+	+	+	+
Інтелектуально-кадрова				+	+	+	+	+
Силова						+	+	+
Зовнішньоекономічна								+
Енергетична								+
Інвестиційно-інноваційна								+

Складено за: Чирва Є. Ю., Нестеренко О. М. Оцінка економічної безпеки цукропереробного підприємства на основі інтегральної моделі. *Бізнес Інформ*. 2012. № 8. С. 67–69; Худолій Л. М. Складові економічної безпеки суб'єктів господарської діяльності. *Ефективна економіка*. 2011. № 1. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=455>; Кацовець А. В., Шацька З. Я. Складові системи економічної безпеки на підприємстві. 2015. URL: chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://knutd.edu.ua/publications/conference/20.03.2015/Katsovets_Shazkaya_8.pdf; Чорна О. Ю. Основні функціональні складові економічної безпеки інтегрованої промислової структури. *Вісник Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля*. 2016. № 6 (230). С. 187–193.

Таблиця 3

Основні принципи економічної безпеки підприємства

Загальні принципи	Специфічні принципи
Системності й компетентності	Диференційованості
Обґрунтованості	Варіантності
Своєчасності	Спеціалізації
Координації	Достатності
Гнучкості та адаптації	Безперервності
Законності	Економії ресурсів
Економічної діяльності	Повної підконтрольності
	Людиноцентризму
	Екологізація виробництва

Складено автором.

Кадри – центральна ланка при вирішенні головних питань на підприємстві, а саме: конкуренції, економічного зростання, забезпечення ефективної роботи. На підприємстві повинна панувати атмосфера довіри, тоді розкриваються приховані таланти і формується ефективна команда. Необхідно враховувати унікальність кожного працівника – чим більші його досвід і креативність, тим ефективніше працюватиме вся команда.

Варто погодитися з думкою менеджерів однієї з провідних компаній, що сильні організації – ті, в яких є стратегічне бачення, які орієнтовані не на короткостроковий результат, а будують систему, що дає змогу розвивати людей [17]. За даними Державної служби статистики України, за період із 2009 по 2019 р. кількість зайнятих осіб у працездатному віці скоротилася на 1557 тис. осіб, або на 2,1%. На цей показник вплинули чисельність померлих та міграційний рух населення. Так, міграція в Україні осіб працездатного віку в 2019 р. становила 9,65 % загальної кількості населення [18], а у 2020 р. – 11,3 %. [19]. Саме тому, на наш погляд, упровадження принципу людиноцентризму на підприємстві сприятиме підвищенню його ефективності.

Дотримання екологізації виробництва особливо важливе через постійне зростання останніми роками забруднення навколишнього середовища. Так, у 2019 р. порівняно з 2018 р., за даними Державної служби статистики України, кількість викидів у атмосферне повітря зросла на 3 % [19]. На забруднення підприємствами навколишнього середовища впливають такі фактори: застарілі технологія виробництва й обладнання, висока матеріаломісткість, відсутність належних очисних пристроїв. Вплив викидів забруднюючих речовин на забруднення атмосферного повітря від стаціонарних джерел забруднення у розрізі видів економічної діяльності у 2019 р. характеризувався таким співвідношенням: добувна промисловість і розроблення кар'єрів – 88,46 %; переробна промисловість – 6,97; сільське, лісове та рибне господарство – 1,35; сільське, лісове та рибне господарство – 1,53; будівництво – 0,04; інші види економічної діяльності – 1,65 % [19].

Використання згаданих принципів на практиці дасть можливість чіткіше усвідомити процес стійкого розвитку підприємства. Ці принципи можуть бути доповнені з урахуванням зміни екзогенної та ендогенної політики підприємства, мінливих умов, галузевої специфіки, політики держави.

Посилення негативного впливу внутрішніх і зовнішніх чинників на економічну безпеку підприємництва призводить до [20, с. 327–347]:

- негативних соціально-економічних наслідків (зниження обсягів виробництва продукції (послуг);
- погіршення конкурентного середовища та підвищення цін;
- зростання безробіття та послаблення соціальної захищеності громадян;
- зменшення податкових надходжень до бюджету;
- зниження рівня демократизації суспільства, підприємницької активності та погіршення ставлення до політики органів державного управління тощо).

Для чіткого розуміння послідовності дій у небезпечній діяльності підприємства наведемо структурно-логічну схему забезпечення економічної безпеки підприємства (рисунки). Це чітка послідовність дій, яка дасть мож-

Рисунок. Структурно-логічна схема забезпечення економічної безпеки підприємства

Побудовано автором.

ливність підприємцям забезпечити безперервний процес діяльності підприємства з мінімальними витратами часу. Ця модель дає змогу вдосконалити процес забезпечення економічної безпеки за врахування чіткого алгоритму, механізму забезпечення та управління.

На підставі викладеного доходимо таких висновків. Дослідження наукових підходів до проблеми забезпечення економічної безпеки підприємства показує, що відсутній єдиний системний підхід із урахуванням специфіки галузі досліджуваного суб'єкта виробничо-господарської діяльності та єдиного понятійно-категоріального апарату. На підставі узагальнення різних поглядів можна визначити, що економічна безпека підприємства – сукупність економічних відносин, які виникають із приводу забезпечення стабільності, збалансованості інтересів підприємства з інтересами зовнішнього середовища.

Доцільно розширити основні принципи забезпечення економічної безпеки підприємства з огляду на зміни екзогенної та ендогенної політики підприємства, мінливих умов, галузевої специфіки, політики держави. Автор пропонує додати людиноцентризм та екологізацію виробництва. Найбільшою загрозою на підприємстві є непрофесійна кадрова політика, адже

збитки матеріальним активам компанії завдаються їх власним персоналом. Тому кадровий потенціал є основою в забезпеченні економічної безпеки підприємства.

Наведена структурно-логічна схема забезпечення економічної діяльності підприємства дасть можливість забезпечити чіткий, послідовний процес із мінімальними витратами часу. На нашу думку, необхідно: усвідомити факт небезпечного стану підприємства; отримати інформацію про об'єкт, який потребує захисту; зрозуміти загрозу; визначити перелік загроз, притаманних конкретній галузі, окремому підприємству; врахувати плінність часу; зрозуміти механізми розвитку економічної безпеки підприємства; проаналізувати ці механізми; здійснювати контроль за процесом забезпечення економічної безпеки підприємства.

Список використаних джерел

1. Алькема В. Г. Ключові напрямки розвитку системи економічної безпеки автотранспортних підприємств. *Вісник економіки транспорту і промисловості*. 2012. Вип. 38. С. 8–13.
2. Ареф'єва Е. В., Литовченко Е. Ю. Кадрова складова в системі економічної безпеки машинобудівних підприємств. *Актуальні проблеми економіки*. 2008. Вип. 11. С. 95–100.
3. Больботенко І. В. Оптимізація оподаткування та загрози фінансово-економічної безпеки підприємства. *Вчені записки Університету "КРОК"*. 2012. Вип. 30. С. 151–158.
4. Іващенко Г. А., Ярошенко О. Ф. Ідентифікація дефініції "економічна безпека підприємства". *Бізнес інформ*. 2011. Вип. 9. С. 129–131.
5. Кацовець А. В., Шацька З. Я. Складові системи економічної безпеки на підприємстві. 2015. URL: chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://knutd.edu.ua/publications/conference/20.03.2015/Katsovets_Shazkaya_8.pdf.
6. Козак Л. С., Федорук О. В. Теоретичне обґрунтування та оцінка рівня економічної безпеки підприємства в системі антикризового управління. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2010. Вип. 2, Т. 1. С. 68–72.
7. Корчевська Л. О. Система принципів забезпечення економічної безпеки підприємства. *Вісник економіки транспорту і промисловості*. 2012. Вип. 38. С. 44–49.
8. Крутов В. В. Становлення та розвиток недержавної системи безпеки підприємства. Київ : Фенікс, 2008. 406 с.
9. Sytnyk H. Preliminary assessment of implementing the economic part of the National Security Strategy of Ukraine. *Problems and Perspectives in Management*. 2017. Vol. 15, Iss. 4. P. 24–37. URL: [http://dx.doi.org/10.21511/ppm.15\(4\).2017.03](http://dx.doi.org/10.21511/ppm.15(4).2017.03).
10. Тумар М. Б., Шнико О. С. Основи економічної безпеки ієрархічних багаторівневих систем: регіональний аспект : монографія. Київ : Генеза, 2006. 288 с.
11. Фень К. С. Формування і зміцнення економічної безпеки підприємств харчової промисловості : дис. ... канд. екон. наук : 08.00.04. Кам'янець-Подільський, 2018. 207 с.
12. Черниш І. В., Дячков Д. В., Потапюк І. П. Особливості забезпечення економічної безпеки в контексті інформатизації соціально-економічних відносин. URL: <chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/http://dspace.pdaa.edu.ua:8080/bitstream/123456789/735/1/%D0%A7%D0%B5%D1%80%D0%BD%D0%B8%D1%88%2C%20%D0%94%D1%8F%D1%87%D0%BA%D0%BE%D0%B2%2C%20%D0%9F%D0%BE%D1%82%D0%B0%D0%BF%D1%8E%D0%BA.pdf>.

13. Чирва Є. Ю., Нестеренко О. М. Оцінка економічної безпеки цукропереробного підприємства на основі інтегральної моделі. *Бізнес Інформ*. 2012. № 8. С. 67–69.

14. Худолій Л. М. Складові економічної безпеки суб'єктів господарської діяльності. *Ефективна економіка*. 2011. № 1. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=455>.

15. Чорна О. Ю. Основні функціональні складові економічної безпеки інтегрованої промислової структури. *Вісник Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля*. 2016. № 6 (230). С. 187–193.

16. Шемаєва Л. Г. Забезпечення економічної безпеки підприємства на основі управління стратегічною взаємодією із суб'єктами зовнішнього середовища : монографія / Рада нац. безпеки і оборони України; Нац. ін-т пробл. міжнар. безпеки. Київ : НІШПМБ, 2009. 357 с.

17. Інтерв'ю з Директором зі сталого розвитку компанії ДТЕК. URL: https://grc.ua/article/27942?utm_source=email&utm_medium=email&utm_content=rab_10_12020&utm_campaign=misc.

18. Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.

19. Народний рух. Головні цифри про еміграцію українців за останні 20 років. *НВ*. 2020. 30 січ. URL: <https://nv.ua/ukr/ukraine/events/emigraciya-ukrajinciv-cikavi-fakti-i-cifri-statistika-oon-novini-ukrajini-50067302.html>.

20. Економічна безпека / за ред. З. С. Варналія. Київ : Знання, 2009. 647 с.

References

1. Alkema, V. H. (2012). Key areas of development of the system of economic security of motor transport enterprises. *The bulletin of transport and industry economics*, 38, 8–13 [in Ukrainian].

2. Arefieva, Ie. V., & Lytovchenko, Ie. Iu. (2008). Personnel component in the system of economic security of machine-building enterprises. *Actual Problems of Economics*, 11, 95–100 [in Ukrainian].

3. Bolbotenko, I. V. (2012). Optimization of taxation and threats to the financial and economic security of the enterprise. *Scientific Notes of "KROK" University*, 30, 151–158 [in Ukrainian].

4. Ivashchenko, H. A., & Yaroshenko, O. F. (2011). Identification of the definition of "economic security of the enterprise". *Business Inform*, 9, 129–131 [in Ukrainian].

5. Kaysovets, A. V., & Shatska, Z. Ya. (2015). *Components of the economic security system at the enterprise*. Retrieved from chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefndmkaj/https://knutd.edu.ua/publications/conference/20.03.2015/Katsovets_Shazkaya_8.pdf [in Ukrainian].

6. Kozak, L. S., & Fedoruk, O. V. (2010). Theoretical justification and assessment of the level of economic security of the enterprise in the anti-crisis management system. *Bulletin of the Khmelnytskyi National University*, 2 (1), 68–72 [in Ukrainian].

7. Korchevska, L. O. (2012). A system of principles for ensuring the economic security of the enterprise. *The bulletin of transport and industry economics*, 38, 44–49 [in Ukrainian].

8. Krutov, V. V. (2008). *Formation and development of the non-state security system of entrepreneurship*. Kyiv: Phoenix [in Ukrainian].

9. Sytnyk, H. (2017). Preliminary assessment of implementing the economic part of the National Security Strategy of Ukraine. *Problems and Perspectives in Management*, 15 (4), 24–37. DOI: 10.21511/ppm.15(4).2017.03.

10. Tumar M. B., & Shnyupko, O. S. (2008). *Basics of economic security of hierarchical multilevel systems: regional aspect*. Kyiv: Genesis [in Ukrainian].

11. Fen, K. S. (2018). *Formation and strengthening of economic security of food industry enterprises* (PhD Dissertation). Kamianets-Podilskyi [in Ukrainian].
12. Chernysh, I. V., Diachkov, D. V., & Potapiuk, I. P. (n. d.). *Peculiarities of ensuring economic security in the context of informatization of socio-economic relations*. Retrieved from <chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/http://dspace.pdaa.edu.ua:8080/bitstream/123456789/735/1/%D0%A7%D0%B5%D1%80%D0%BD%D0%B8%D1%88%2C%20%D0%94%D1%8F%D1%87%D0%BA%D0%BE%D0%B2%2C%20%D0%9F%D0%BE%D1%82%D0%B0%D0%BF%D1%8E%D0%BA.pdf> [in Ukrainian].
13. Chyrva, Ie. Yu., & Nesterenko, O. M. (2012). Assessment of the economic security of a sugar processing enterprise based on an integral model. *Business Inform*, 8, 67–69 [in Ukrainian].
14. Khudolii, L. M. (2011). M. Components of economic security economic entity. *Efektivna ekonomika*, 1. Retrieved from <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=455> [in Ukrainian].
15. Chorna, O. Yu. (2016). The main functional components of the economic security of the integrated industrial structure. *Bulletin of the Eastern Ukrainian National University named after Volodymyr Dahl*, (230), 187–193 [in Ukrainian].
16. Shemaieva, L. H. (2009). *Ensuring the economic security of the enterprise based on the management of strategic interaction with the subjects of the external environment*. Kyiv: NSHPMB, 2009 [in Ukrainian].
17. Interview with the Director of Sustainable Development of DTEK. (n. d.). Retrieved from https://grc.ua/article/27942?utm_source=email&utm_medium=email&utm_content=rab_10_12020&utm_campaign=misc [in Ukrainian].
18. State Statistics Service of Ukraine. (n. d.). Retrieved from <http://www.ukrstat.gov.ua/> [in Ukrainian].
19. NV. (2020, January 30). *People's movement. The main figures on the emigration of Ukrainians over the past 20 years*. Retrieved from <https://nv.ua/ukr/ukraine/events/emigraciya-ukrajinciv-cikavi-fakti-i-cifri-statistika-oon-novini-ukrajini-50067302.html> [in Ukrainian].
20. Varnalii, Z. S. (Ed.). (2009). *Economic security*. Kyiv: Znannia [in Ukrainian].